

УДК 321

DOI <https://doi.org/10.30970/PPS.2026.64.66>

ГРОМАДЯНСЬКА МОБІЛІЗАЦІЯ ТА СУСПІЛЬНИЙ СПРОТИВ: РОЛЬ НЕФОРМАЛЬНИХ ПРАКТИК У ЗАХИСТІ ДЕМОКРАТИЧНИХ ПРОЦЕСІВ

Маркіян Шекель

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
філософський факультет, кафедра теорії та історії політичної науки,
вул. Університетська, 1, 79000, м. Львів, Україна
<https://orcid.org/0009-0003-4473-6589>*

У статті визначено та досліджено, як у сучасному політичному ландшафті зростає значущість громадянської мобілізації і суспільного спротиву як факторів, що здатні впливати на демократичні процеси поза межами формальних інституцій. У ситуаціях, коли офіційні механізми контролю та підзвітності державних органів виявляють слабкість або не встигають реагувати на суспільні виклики, саме неформальні практики – масові протести, ініціативи журналістів – виступають ключовими агентами захисту демократії. Тож стаття присвячена аналізу ролі таких неформальних практик у збереженні та зміцненні демократичних процесів, а також їхньому впливу на розвиток громадянського суспільства в Україні.

Особливу увагу приділено громадянським протестам і розслідувальній журналістиці як найвпливовішим неформальним формам громадського контролю. У цифрову епоху масові протести, незалежні медіа й блогери, діючи поза межами державної влади, здатні викривати порушення демократичних норм, підсилювати прозорість політичної системи та мобілізувати суспільну думку. Протести створюють видимий суспільний тиск на законодавчі та виконавчі органи, а розслідувальна журналістика забезпечує інформаційне підґрунтя цього тиску, викриваючи корупційні схеми та зловживання владою. Отже, обидві ці практики є важливими елементами балансу між владою та суспільством, сприяючи формуванню нових механізмів підзвітності та захисту демократичних процесів.

У межах цього дослідження неформальні практики розуміються як усталені правила, дії та моделі поведінки, що поділяються учасниками політичної взаємодії і функціонують поза межами формально закріплених інституцій, водночас впливаючи на якість і стійкість демократичних процесів. У статті акцент зроблено на їхній доповнювальній (комплементарній) ролі щодо формальних інституцій, зокрема у забезпеченні прозорості та підзвітності влади. Водночас така аналітична перспектива вимагає чіткого розмежування між неформальними практиками, що мають демократичний потенціал, і явищами, пов'язаними з деструктивними інформаційними впливами. У цьому контексті особливої ваги набуває питання визначення критеріїв, які дозволяють оцінювати вплив неформальних інститутів на демократичну стабільність без підміни свободи вираження поглядів інструментами маніпуляції та пропаганди.

Основна мета статті – визначити, як громадянська мобілізація, суспільний спротив і медійна активність формують неформальні практики контролю за владою, що сприяє збереженню демократичного ладу. Для емпіричної ілюстрації у статті розглядається кейс серії всеукраїнських протестів у липні 2025 р. (так звані «картонні протести»), які стали прикладом швидкої та децентралізованої мобілізації громадян у відповідь на ухвалення законопроекту № 12414. Цей законопроект був сприйнятий значною частиною громадянського суспільства, журналістської спільноти та експертного середовища як такий, що підриває інституційну автономію антикорупційних органів, послаблює механізми прозорості й підзвітності влади, а також створює передумови для концентрації політичних рішень без належного громадського контролю, що і стало ключовим тригером масових протестних дій.

© Шекель М., 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

Для аналізу запропоновано набір критеріїв ефективності неформальних практик: масштаб мобілізації, комунікаційна видимість, організаційна сталість, інституційний вплив та рівень довіри з боку громадян. Застосування цих критеріїв до зазначених емпіричних кейсів (липень 2025 р., розслідувальна журналістика) дозволить оцінити, якою мірою неформальні практики виконують роль захисників демократичних процесів в українських реаліях.

Ключові слова: громадянська мобілізація, суспільний спротив, неформальні практики, громадянські протести, розслідувальна журналістика, цифровий активізм, демократичні процеси, громадський контроль, підзвітність влади.

Теоретичні основи дослідження громадянської мобілізації та протестної діяльності. Метою цієї частини статті є аналіз теоретичних засад дослідження громадянської мобілізації та протестної діяльності як форм суспільного спротиву, а також визначення, як неформальні практики захисту демократичних процесів формують механізми впливу на владу. Ця частина статті поєднує теоретичну базу з емпіричним дослідженням кейсу липневих протестів 2025 р. в Україні, що дозволяє ідентифікувати ключові фактори ефективності громадянської мобілізації у сучасному політичному контексті.

Громадянська мобілізація визначається як організована активність громадян, спрямована на досягнення спільних політичних та суспільних цілей, особливо у ситуаціях, коли офіційні інституції не забезпечують ефективний контроль та підзвітність. Основні функції мобілізації включають: підвищення підзвітності державних інституцій, сприяння соціальній видимості проблем, що ігноруються формальними каналами влади, а також формування громадянської солідарності та зміцнення довіри серед населення. У сучасних демократіях мобілізація проявляється через масові протести, волонтерські ініціативи, розслідувальну журналістику та цифровий активізм. Теоретично ефективна мобілізація залежить від масштабу організаційної координації, комунікаційної видимості, рівня довіри серед громадян та інституційного впливу [1; 2; 8].

Протести є однією з ключових форм неформального громадського контролю та суспільного спротиву. Вони дозволяють громадянам демонструвати невдоволення політичними рішеннями, створювати видимий тиск на органи влади, стимулювати корекцію політичних рішень і зміцнювати демократичні інститути через активне залучення населення в політичні процеси. Український контекст демонструє унікальну протестну культуру: від Помаранчевої революції 2004 р., Євромайдану 2013–2014 рр. до сучасних «картонних протестів» 2025 р. Протести стали механізмом, який дозволяє народу брати участь у політичному процесі, забезпечуючи незалежність та демократичність держави, а також формування громадянського суспільства, здатного контролювати владу та вимагати підзвітності. У порівняльному контексті подібні механізми протестної активності спостерігаються у західних демократіях, наприклад: Yellow Vests у Франції (2018–2019 рр.), що сприяли корекції політичних рішень щодо податкової та соціальної політики; протести проти корупції в Іспанії (2011–2012 рр., рух «Indignados»), що посилили прозорість та громадський контроль; Women’s March у США (2017 р.), що вплинула на суспільний дискурс та політичні ініціативи щодо гендерної рівності. Ці кейси демонструють, що протести не лише сигналізують про невдоволення, а й є дієвим інструментом впливу на демократичні інститути.

Липневі протести 2025 р. в Україні («картонні протести») є прикладом швидкої мобілізації громадянського суспільства у відповідь на ухвалення суперечливого законопроекту № 12414. Основні спостережувані аспекти включають роль протестів у реакції влади, які призвели до зміни підходів законодавців, відтермінування або корекції окремих положень законопроекту; форми участі – участь у масових акціях на вулицях, організація локальних осередків, активність у соціальних мережах та блогерських платформах, збір підписів та

петицій; масштаб мобілізації, що охоплював різні регіони України та чисельність учасників; комунікаційну видимість через медіа та цифрові платформи; організаційну сталість та волонтерську підтримку через наявність координаційних груп та локальних ініціатив; інституційний вплив – прямий тиск на законодавців та публічне обговорення у ЗМІ; рівень довіри громадян, що відображав високий рівень залученості та солідарності.

Цей кейс дозволяє емпірично оцінити ефективність неформальних практик у захисті демократичних процесів в Україні та демонструє, як громадянський спротив впливає на політичні рішення. Методологічно дослідження базується на емпіричному аналізі кейсу, поєднаному з теоретичною рамкою громадянської мобілізації. Для збору даних використано спостереження автора та аналіз доступної інформації у соціальних мережах, блогах і волонтерських звітах. Результати оцінюються за визначеними критеріями ефективності, що дозволяє інтегрувати кількісні та якісні показники у комплексний аналіз.

Для систематизації отриманих результатів доцільно виділити основні критерії, за якими можна оцінювати ефективність громадянської мобілізації та протестної діяльності. Такий підхід дозволяє поєднати емпіричні спостереження із теоретичними моделями дослідження соціальних рухів, запропонованими, зокрема, Ч. Тіллі [7], Д. делла Порта та М. Діані [4], а також М. Кастельсом [3]. Це допомагає визначити не лише характер протестів, а й їхній вплив на політичні процеси та демократичну стійкість держави.

У таблиці 1 узагальнено ключові критерії ефективності протестів і мобілізаційних процесів, використаних у цьому дослідженні. У ній продемонстровано, як конкретні елементи громадянського спротиву (масштаб, організаційна сталість, довіра тощо) співвідносяться з реальною реакцією державних інституцій, а також як український досвід вписується у ширший контекст демократичних практик Заходу.

Таблиця 1

Критерії ефективності громадянської мобілізації та протестної діяльності

Критерій ефективності	Опис	Приклад у кейсі липня 2025 р. (Україна)	Порівняльні кейси (Західні демократії)	Рівень ефективності
Масштаб мобілізації	Кількість учасників, географічне охоплення, тривалість протесту	Протести охопили понад 18 областей; участь 10–15 тис. осіб	Yellow Vests (Франція, 2018–2019 рр.)	Високий
Комунікаційна видимість	Рівень поширення інформації у соцмережах, ЗМІ, блогах	Масове висвітлення у медіа та соцмережах	Women's March (США, 2017 р.)	Високий
Організаційна сталість	Структурованість руху, координація, здатність до самоорганізації	Локальні волонтерські осередки координували дії протестувальників	Indignados (Іспанія, 2011–2012 рр.)	Середній
Інституційний вплив	Реакція влади, зміни політичних рішень, корекція політики	Влада відтермінувала частину положень законопроекту № 12414	Yellow Vests (Франція, 2018–2019 рр.)	Високий
Рівень громадянської довіри	Ступінь солідарності, суспільної підтримки та участі	Активна підтримка місцевих спільнот, високий рівень залучення	Indignados (Іспанія, 2011–2012 рр.), Occupy (США, 2011 р.)	Високий
Форми участі	Форми залучення громадян у протест: фізична, цифрова, волонтерська	Масові акції, флешмоби, цифрова координація через соціальні мережі	Women's March (США, 2017 р.), Black Lives Matter (США, 2020 р.)	Високий

Отже, таблиця є не лише аналітичним інструментом, а й методологічною рамкою, що дозволяє оцінити роль неформальних практик у захисті демократії. Її включення обґрунтовується необхідністю формалізувати якісні показники протестної активності та надати дослідженню емпіричної точності, що відповідає вимогам сучасної політичної науки.

Отримані показники демонструють, що українські протести 2025 р. мають високий рівень мобілізаційного потенціалу та ефективності, подібний до протестних рухів у розвинутих демократіях. Їхня сила полягає у поєднанні горизонтальної самоорганізації, цифрових каналів комунікації та високого рівня громадянської довіри. Така модель спротиву свідчить, що навіть за відсутності потужних формальних інституцій контролю громадянське суспільство може виступати саморегулюючим механізмом, який забезпечує баланс між владою та суспільством. Тож дані, представлені у таблиці 1, є не лише інструментом вимірювання, а й концептуальною основою для наступної частини статті, де буде розглянуто роль блогерів і журналістів у забезпеченні демократичної підзвітності.

Журналістські розслідування як інструмент громадського контролю за демократичними процесами. Журналістські розслідування є одним із ключових неформальних механізмів, що підтримують демократичну підзвітність влади у сучасних суспільствах. На відміну від формальних інститутів – парламентського контролю, антикорупційних відомств чи судових структур – журналістські розслідування функціонують у сфері громадського впливу, де основним ресурсом є довіра та публічність. Саме вони забезпечують циркуляцію критичної інформації, без якої неможливий ані реальний громадський контроль, ані ефективна демократія.

У сучасній теорії демократії медіа розглядаються як ключовий механізм суспільної чутливості до стану інституцій, оскільки саме через інформаційні канали громадяни отримують можливість оцінювати якість їхнього функціонування. У цьому контексті розслідувальна журналістика виконує роль інструменту раннього виявлення загроз демократичному порядку – від корупційних практик до тенденцій концентрації влади. В українському контексті роль журналістських розслідувань особливо проявилася після 2014 р., коли демократична трансформація супроводжувалася появою потужних антикорупційних органів (НАБУ, САП, ВАКС) і паралельним розвитком незалежних журналістських проєктів, зокрема «Bihus.Info», «Схеми: корупція в деталях», «Українська правда», «Слідство.Інфо». Вони фактично стали неформальним розширенням антикорупційної інфраструктури, працюючи там, де формальні механізми або буксують, або обмежені політичним впливом.

Дослідники посттранзитних політичних режимів підкреслюють, що в умовах слабкої інституційної підзвітності розслідувальна журналістика виконує компенсаторну функцію, заповнюючи прогалини у формальних механізмах контролю. У таких системах медіа не лише інформують, а й фактично ініціюють процеси притягнення до відповідальності, формуючи суспільний запит на політичну корекцію. Одним із найбільш показових прикладів синергії громадського контролю та офіційних антикорупційних механізмів є справа «Операція “Мідас”» (НАБУ, 2025 р.), пов’язана з масштабною корупційною схемою в енергетичному секторі. Хоча безпосередньо ініціатором розслідування виступило НАБУ, інформаційне тло, створене журналістськими матеріалами «Bihus.Info» та «Схем», які раніше описували подібні схеми із держзакупівель, мало вирішальне значення для публічного визнання проблеми. У цьому кейсі проявилася «agenda-setting function» медіа [6], тобто вплив медійного розголосу на формування порядку денного державних інститутів. Сам факт активного суспільного інтересу став каталізатором для НАБУ, яке почало масштабне розслідування, що отримало назву «Мідас». Тож розслідувальна журналістика не лише інформує, а й ініціює реакцію системи, виконуючи роль тригера формальної інституційної дії.

На нашу думку, громадський контроль через журналістику проявляється у трьох основних формах. По-перше, це інформаційно-превентивна функція, коли публікація перших сигналів про зловживання створює ризик для корумпованих акторів. Зокрема, журналістські викриття щодо оборонних закупівель у 2024 р. спричинили внутрішні перевірки постачальників Міністерства оборони України, які згодом стали частиною антикорупційних проваджень.

По-друге, журналістика може виконувати легітимацийну функцію, підвищуючи довіру громадян до правової системи у випадках, коли оприлюднені розслідування спричиняють інституційну реакцію з боку держави. Коли викриті факти зловживань отримують правову оцінку, а відповідальні особи зазнають санкцій, це сигналізує суспільству про дієвість механізмів підзвітності. У такому контексті розслідувальна журналістика стає важливим елементом публічного контролю, який не лише інформує, а і сприяє зміцненню легітимності інституцій через демонстрацію їхньої здатності діяти відповідно до закону та публічного інтересу.

По-третє, це контрольна функція після розслідування: журналісти продовжують стежити за справами, попереджаючи їхній «злив» або політичне гальмування. Саме ця фаза – моніторинг і публічний супровід судових процесів – формує тривалу відповідальність влади перед громадянами.

Усі ці аспекти утворюють систему громадського стримування влади, яка є невід'ємним елементом демократії. Звертаючись до концепції Г. Хелмке і С. Левітські [5], можна стверджувати, що розслідувальна журналістика у цьому контексті є типовим прикладом «complementary informal institution», тобто неформального інституту, який не підмінює формальні механізми, а підсилює їхню ефективність. Вона компенсує недосконалість судової системи, бюрократичну інерцію та політичну залежність, зберігаючи демократичну динаміку навіть у періоди політичних криз.

Зрештою, значення журналістських розслідувань виходить за межі національного виміру. Українські журналісти активно долучаються до транснаціональних мереж журналістів-розслідувачів, що виявляють корупційні практики, тіньову торгівлю енергоресурсами з Росією чи офшорні схеми збагачення європейських компаній. Ця діяльність інтегрує українське громадянське суспільство в ширшу систему глобальної прозорості та підтверджує, що інформування – це форма захисту демократії, а не лише інструмент критики. Саме завдяки журналістам-розслідувачам суспільство отримує здатність до самокорекції: виявлення, осмислення та публічного засудження порушень демократичних принципів, незалежно від рівня їхнього вияву.

Роль громадської небайдужості як каталізатор антикорупційних процесів у демократичній системі. Громадянська активність у сучасних демократичних системах може розглядатися як структурний компонент механізму підзвітності влади, що функціонує поряд із формальними інституціями контролю. Вона проявляється не лише як форма політичної участі, а й як сукупність стійких практик суспільного реагування, що здатні впливати на процес ухвалення рішень, коригувати політичний курс і створювати додаткові обмеження для концентрації влади. В умовах інституційної вразливості або політичної закритості саме громадянська активність часто виконує компенсаторну функцію, підтримуючи рівень прозорості та підзвітності.

Розвиток неформальних механізмів громадського контролю проявляється через різноманітні практики: розслідувальну журналістику, аналітичні ініціативи громадських організацій, суспільні кампанії, моніторинг бюджетних процесів, публічні обговорення і мобілізацію у відповідь на політичні рішення. Сукупний ефект таких дій полягає не лише

у формуванні інформаційного тиску, а й у трансформації політичного контексту, в якому влада змушена враховувати реакцію суспільства як окремий фактор політичної стабільності. У цьому сенсі громадський контроль набуває рис неформального інституту, що діє системно, а не ситуативно.

Український досвід останнього десятиліття засвідчує наявність стійкої традиції суспільної участі у процесах контролю за владою. Ініціативи на кшталт «DOZORRO», «YouControl», «Bihus.Info», діяльність «Transparency International Ukraine», а також масштабні хвилі громадянської мобілізації у відповідь на суперечливі політичні рішення формують середовище, у якому влада не може ігнорувати громадський фактор. Такі практики фактично інтегрувалися в антикорупційну та наглядову екосистему держави, попри те, що вони не є частиною формальної інституційної архітектури.

Важливою особливістю українського контексту є те, що громадська активність не обмежується символічною участю, а демонструє здатність продукувати відчутні політичні наслідки. Масова мобілізація, публічний резонанс журналістських викриттів та активна позиція громадянського суспільства неодноразово призводили до перегляду політичних рішень, корекції законодавчих ініціатив і кадрових змін у державних структурах. Це дає змогу говорити про збереження в Україні реального механізму впливу суспільства на політичні процеси, що є ознакою функціонування не лише формальної, а й живої демократії.

Отже, результати дослідження свідчать, що громадянська активність в Україні виконує функцію не лише морального чи символічного чинника демократичного розвитку, а є реальним неформальним механізмом політичного впливу та суспільного контролю. Аналіз кейсів громадянської мобілізації, журналістських розслідувань та громадського моніторингу демонструє, що активна позиція суспільства здатна трансформувати політичний контекст, змінювати порядок денний і змушувати владу коригувати ухвалені рішення.

Зокрема, хвиля громадянської мобілізації у відповідь на ухвалення суперечливих політичних ініціатив у 2025 р. призвела не лише до публічної делегітимації окремих рішень, а й до реальних політичних наслідків. У публічному дискурсі ці події пов'язувалися з переглядом окремих законодавчих положень, кадровими рішеннями у владних структурах, а також із відставкою голови Офісу Президента, що розглядалася значною частиною суспільства як результат зростання громадського тиску. Тож суспільна мобілізація виступила чинником, який обмежив можливість концентрації політичної влади та сприяв збереженню балансу між інституційною владою і громадянським контролем.

Отримані результати дозволяють дійти висновку, що в Україні зберігається реальний потенціал суспільного впливу на політичні процеси, а громадянська активність функціонує як повноцінний елемент демократичного механізму. Саме завдяки поєднанню формальних інституцій та активних неформальних практик контролю українська демократія зберігає здатність до самокорекції та опору тенденціям до ручного управління й інституційної деградації.

Список використаної літератури

1. Мартинюк Я. До питання впливу волонтерської діяльності на соціальну згуртованість: виклики сьогодення. *Social Work and Education*. Volume 11, № 2. P. 203–212.
2. Bader M., Huss O., Meleshevych A., Nesterenko, O. Civil Society Against Corruption in Ukraine: Pathways to Impact. *Kyiv-Mohyla Law and Politics Journal*. 2019. No. 5. P. 1–35.
3. Castells M. *Networks of Outrage and Hope: Social Movements in the Internet Age*. 2nd edition. Cambridge : Polity, 2015. 328 p.

4. Della Porta D., Diani M. *Social Movements: An Introduction*. 3rd edition. Hoboken, NJ : Wiley-Blackwell, 2020. 399 p.
5. Helmke G., Levitsky S. *Informal Institutions and Comparative Politics: A Research Agenda. Perspectives on Politics*. 2004. Volume 2, Issue 4. P. 725–740.
6. McCombs M.E., Shaw D.L. The Agenda-Setting Function of Mass Media. *Public Opinion Quarterly*. 1972. Volume 36, Issue 2. P. 176–187.
7. Tilly Ch. *Social Movements, 1768–2004*. London : Paradigm Publishers, 2004. 194 p.
8. Yaroshchuk O. Ukrainian Investigative Journalists After the Euromaidan: Their Role Conceptions and Worldviews. *Kyiv-Mohyla Humanities Journal*. 2020. No. 7. P. 101–121.

CIVIC MOBILIZATION AND PUBLIC RESISTANCE: THE ROLE OF INFORMAL PRACTICES IN PROTECTING DEMOCRATIC PROCESSES

Markiyan Shekel

Ivan Franko National University of Lviv,

Faculty of Philosophy,

Department of Theory and History of Political Science,

1 Universytetska St., 79000, Lviv, Ukraine

<https://orcid.org/0009-0003-4473-6589>

This article examines the growing significance of civic mobilization and social resistance within the contemporary political landscape as factors capable of influencing democratic processes beyond the framework of formal institutions. In situations where official mechanisms of oversight and accountability demonstrate weakness or fail to respond adequately to societal challenges, informal practices – such as mass protests and journalistic initiatives – emerge as key agents in the protection of democracy. The study therefore focuses on analyzing the role of these informal practices in preserving and strengthening democratic processes, as well as their impact on the development of civil society in Ukraine.

Particular attention is devoted to civic protests and investigative journalism as the most influential informal forms of public oversight. In the digital era, mass protests, independent media, and bloggers operating outside state structures are capable of exposing violations of democratic norms, enhancing political transparency, and mobilizing public opinion. Protests generate visible societal pressure on legislative and executive authorities, while investigative journalism provides the informational foundation for such pressure by uncovering corruption schemes and abuses of power. Thus, both practices function as essential elements of the balance between state authority and society, contributing to the development of new mechanisms of accountability and the protection of democratic governance.

Within the framework of this study, informal practices are understood as established rules, actions, and patterns of behavior shared by participants in political interaction that operate beyond formally codified institutions while exerting influence on the quality and resilience of democratic processes. The article emphasizes their complementary role in relation to formal institutions, particularly in ensuring transparency and accountability. At the same time, this analytical perspective requires a clear distinction between informal practices that possess democratic potential and phenomena associated with destructive informational influences. In this regard, special attention is given to the development of criteria that allow for assessing the impact of informal institutions on democratic stability without conflating freedom of expression with instruments of manipulation and propaganda.

The main objective of the article is to determine how civic mobilization, social resistance, and media activity contribute to the formation of informal mechanisms of control over public authorities that support the preservation of democratic order. As an empirical illustration, the study analyzes the case of the nationwide protests in Ukraine in July 2025 (the so-called “cardboard protests”), which exemplified

rapid and decentralized civic mobilization in response to the adoption of Draft Law No. 12414. This draft law was perceived by a significant part of civil society, the journalistic community, and the expert environment as undermining the institutional autonomy of anti-corruption bodies, weakening mechanisms of transparency and accountability, and creating conditions for the concentration of political decision-making without adequate public oversight, which became the key trigger for mass protest actions.

The article proposes a set of criteria for evaluating the effectiveness of informal practices, including the scale of mobilization, communicative visibility, organizational sustainability, institutional impact, and the level of public trust. Applying these criteria to the selected empirical cases (July 2025 protests, investigative journalism) makes it possible to assess the extent to which informal practices function as defenders of democratic processes in the Ukrainian context.

Key words: civic mobilization, social resistance, informal practices, civic protests, investigative journalism, digital activism, democratic processes, public oversight, political accountability.

Дата першого надходження статті до видання: 22.01.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 24.02.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 19.05.2026